

Research Article

A Critical Analysis of Polybius' Theory of the Cycle of Constitutional Decline

Abolfazl Ghasemi Shiri¹, Babak Basri^{2*}, Mehdi Sheikh Mohad³, Ruhullah Rahimi⁴

1. Student in Department of Public Law, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran
- 2, 3 & 4. Assistant Prof, Department of Public Law, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

Article history:

Received: 25-02-2024

Accepted: 02-06-2024

Abstract

Introduction

Polybius was a Greek philosopher and historian. One of his most significant theories, and the focus of this paper, is the cycle of constitutions. The collapse of governments, the lack of continuity in legal structures, and public disorder manifested in internal conflicts led Polybius to investigate the causes of these instabilities. Through his theory of the constitutional cycle, he sought to demonstrate that a balanced constitution ensures the interests of all social classes and achieves legal and social stability. The main questions this article addresses are the concept and function of Polybius' constitutional cycle, along with a critical examination of it. The research method is descriptive-analytical, with data collected through library research. The findings suggest that contrary to Polybius' view - which holds that merely designing a balanced constitution through the combination of all powers and different social classes provides an escape from the cycle of decay, and that a perfect constitution guarantees governmental survival - in reality no law or structure is so complete as to be independent of continuous public oversight

Please cite this article as:

Ghasemi Shiri, A., Basri, B., Sheikh Mohad, M., Rahimi, R (2025). A Critical Analysis of Polybius' Theory of the Cycle of Constitutional Decline. *Journal of Legal Studies*, 17(2), 111-140.
<https://doi: 10.22099/JLS.2024.49588.5120>

* Corresponding author:

E-mail address: baseribabak@gmail.com

by citizens. Any restriction on such oversight leads inevitably to corruption and decay.

The central question of political philosophy concerns why people obey public authority and what governance truly represents. Governments have traditionally been categorized into two types - healthy and corrupt, or good and bad - based on the number of rulers and their performance. Accordingly, governments can be divided into three forms in each category: good rule by one person constitutes monarchy, while bad rule by one person is tyranny; good rule by a few represents aristocracy, while bad rule by a few is oligarchy; majority rule conducted well constitutes a republic, while poor majority rule represents ochlocracy or mob rule. It is crucial to note that the criterion distinguishing good from bad governments is their consideration or disregard of public interest. When governance aims at universal benefit, the number of rulers becomes secondary. It is on this principle that Aristotle considers any governmental form with this objective to be essentially republican.

In practice, however, good governments proved unstable and prone to degeneration into corrupt forms, while corrupt forms themselves lacked durability due to structural deficiencies. Consequently, political philosophers sought solutions that could achieve greater stability, thereby better serving collective interests. Without stability, rights, regulations, peace, and social structures become perpetually disrupted, making individual and group interests difficult to realize and defend. Polybius termed this phenomenon of continuous constitutional transformation the "cycle of constitutional decay." His proposed solution was a mixed government combining all three simple, healthy governmental forms, ensuring the participation, oversight, and cooperation of society's three fundamental powers: the monarchical, the aristocratic, and the popular.

Was Polybius the originator of this concept? Or had earlier thinkers identified this cycle of decay and proposed solutions? Furthermore, is Polybius' conception complete and unassailable, or does his theory itself warrant criticism? Polybius developed his ideas through studying great Greek philosophers, particularly Plato and Aristotle. Additionally, the constitutional systems of the Roman Republic and Spartan Republic provided practical models that led him to conclude mixed government was the sole escape from constitutional decay.

Methods

The research employs a descriptive-analytical method, with data gathered through library research. This article's contribution lies not only in re-examining Polybius and his theory, but in assessing its strengths and weaknesses while evaluating its contemporary relevance. While substantial

literature exists on Plato and Aristotle's legal-political thought in constitutional studies, Polybius' contributions to this field have received less attention. Indeed, the Roman Republic's golden age appears understudied by constitutional scholars, making this article particularly novel. The study first presents Polybius' cycle of constitutional decay, then analyzes its characteristics, examines criticisms against it, discusses its contemporary applications, and finally presents conclusions.

Results

Polybius' conception as an Achaean aristocrat and later Roman Republican aristocrat - regarding the perpetual decay cycle of simple constitutions (where one class or power dominates) and its solution (a government incorporating all three social classes where powers mutually check each other creating balance) - finds precedents in Plato and Aristotle's works, whom Polybius explicitly cites in his *Histories*' sixth book.

However, Polybius made this theory distinctly his own through original elaborations and clear articulation, such that subsequent thinkers accepted it as a comprehensive framework for understanding political history. Notable adherents included Cicero and Machiavelli - both Italians, the former born shortly after Polybius' death, the latter during the Renaissance - who employed his ideas. Both accepted mixed government as uniquely capable of ensuring stability and equilibrium, though Cicero supplemented it with natural law theory and public interest considerations, while Machiavelli emphasized individual agency and the productive potential of class conflict when properly channeled.

Polybius viewed political revolutions as natural phenomena, with his emphasis on simple governments' inherent corruption leading to citizen disenfranchisement (though he cautioned the Roman Senate against oppressing the masses, warning that disturbing their natural tranquility could unleash unpredictable destructive forces).

Conclusions

As a historian, Polybius provides no empirical evidence or systematic reasoning for his theory beyond historical observation. He fails to explain why governmental corruption must precisely span one generation, or why the cycle must follow his prescribed sequence. Nor does he consider whether oligarchy might directly follow tyrannical monarchy's collapse. However, recognizing that cyclical historical views predominated in ancient Greece makes his constitutional cycle theory more comprehensible.

Keywords: Polybius, cycle of constitutional decline, mixed government, oversight and balance, universal oversight, republic.

دوره هفدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

JLS

مجله مطالعات حقوقی

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2024.49588.5120>

مقاله پژوهشی

تحلیلی نقادانه بر نظریه چرخه زوال قوانین اساسی از دیدگاه پولیبیوس

ابوالفضل قاسمی شیرازی^۱، بابک باصری^{۲*}، مهدی موحد^۳، روح الله رحیمی^۴

۱. دانشجوی دکتری تخصصی گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
۲، ۳، ۴. استادیار گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۶

اطلاعات مقاله

چکیده

مقدمه: پولیبیوس فیلسوف و مورخ یونانی است. از مهم‌ترین نظریه‌هایش چرخه قوانین اساسی است که در مرکز توجه این نوشتار قرار خواهد گرفت. فروپاشی دولت‌ها، عدم استمرار ساختار حقوقی و بی‌نظمی عمومی که در قالب کشمکش‌های داخلی رخ می‌دهد، پولیبیوس را به این فکر رساند که علت این بی‌ثباتی‌ها را بیابد. وی با طرح نظریه چرخه قوانین اساسی درصدد القاء این اندیشه بود که با وجود یک قانون اساسی متوازن، منفعت همه طبقات اجتماعی تأمین و ثبات حقوقی و اجتماعی حاصل می‌گردد. پرسش اصلی این مقاله، چیستی مفهوم و کارکرد چرخه پولیبیوسی قوانین اساسی است که همراه با مطالعه انتقادی آن خواهد بود. حاصل این که برخلاف نظر پولیبیوس که صرف طراحی یک قانون اساسی متعادل برآمده از ترکیب همه قوا و طبقات مختلف جامعه را، راه برون‌رفت از چرخه زوال می‌داند و این که یک قانون اساسی کامل، ضامن بقای حکومت است؛ درواقع هیچ قانون و ساختاری آن‌قدر کامل نیست که بی‌نیاز از نظارت مستمر و همگانی شهروندان باشد و هر محدودیتی بر این نظارت، نتیجه‌ای جز فساد و زوال نخواهد داشت.

استناد به این مقاله:

قاسمی شیرازی، ابوالفضل؛ باصری، بابک؛ موحد، مهدی و رحیمی روح الله (۱۴۰۴). تحلیلی نقادانه بر نظریه چرخه زوال قوانین اساسی از دیدگاه پولیبیوس. مجله مطالعات حقوقی، ۱۷ (۲). ۱۱۱-۱۴۰.

E-mail address: baseribabak@gmail.com

* نویسنده مسئول:

پرسش اصلی فلسفه سیاسی چرایی تبعیت از قدرت عمومی و چستی حکمرانی است. اگر حکومت نفع همه را هدف خود قرار دهد، دیگر تعداد حاکمان چندان اهمیتی ندارد. بر همین اصل است که ارسطو هر نوع حکومتی را با این هدف، جمهوری می‌داند. اما آنچه در عمل واقع می‌شد، عدم ثبات حکومت‌های خوب و تنزل به اشکال بد بود. اشکال بد نیز به خاطر ناکارآمدی ساختاری دیری نمی‌پاییدند. به همین خاطر اندیشمندان و فلاسفه سیاست درصدد یافتن راهکاری بودند که از آن طریق بتوان به ثبات بیشتری دست‌یافت تا در نتیجه آن نفع همگان نیز بیشتر حاصل شود، زیرا در صورت عدم ثبات، حقوق و نظامات و آرامش و اساساً ساختار جامعه مرتب به هم می‌ریزد و در نتیجه منافع افراد و گروه‌ها قابل تحقق و دفاع نیست. پولیبیوس واقعیت تغییرات مداوم قوانین اساسی و ساختار حکومت‌ها را چرخه زوال قوانین اساسی می‌نامد و پیشنهاد او برای قطع این رویه، حکومت مختلط به‌مثابه ترکیبی از هر سه شکل ساده و سالم حکومت است که متضمن دخالت و نظارت و همکاری هر سه قدرت واقعی جامعه یعنی خاندان سلطنت، بزرگان و نجبا و اشراف و توده مردم است. آیا پولیبیوس را می‌توان مبتکر این ایده دانست؟ یا این که پیش از او نیز اندیشه‌های وروانی بوده‌اند که به این چرخه زوال اشاره و برای برون‌رفت از آن راهکاری ارائه کرده‌اند. این پرسش مطرح می‌شود که آیا ایده پولیبیوس کامل و خلل‌ناپذیر است و یا این که بر تئوری او نیز نقد وارد است؟

پولیبیوس ایده خود را از مطالعه آثار فیلسوفان بزرگ یونان یعنی افلاطون و ارسطو گرفته است و نیز رژیم حقوقی حاکم بر جمهوری روم و البته جمهوری اسپارت که نمونه‌هایی عملی بوده‌اند او را به این نتیجه رسانیده‌اند که حکومت مختلط تنها راه برون‌رفت از چرخه زوال قوانین اساسی است.

روش‌ها: روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است که به شیوه کتابخانه‌ای به گردآوری داده‌ها پرداخته شده است. نوآوری این مقاله این است که علاوه بر بازشناسایی پولیبیوس و نظریه او به بررسی نقاط قوت و ضعف آن و همچنین نقد نظریه وی می‌پردازد و تلاش می‌شود تا قابلیت آن برای روزگار معاصر مورد مطالعه قرار گیرد. اگرچه مطالب فراوانی در مورد دیدگاه‌های حقوقی - سیاسی افلاطون و ارسطو در حقوق اساسی وجود دارد اما کمتر مطلبی در مورد پولیبیوس و نظرات او در این عرصه قابل مشاهده است. در واقع به نظر می‌رسد مقطع طلایی جمهوری روم کمتر مورد مطالعه و بررسی استادان حقوق اساسی قرار گرفته است و از این لحاظ مقاله حاضر پیشینه قابل ذکری ندارد. در این مقاله ابتدا چرخه زوال قوانین اساسی به روایت پولیبیوس معرفی خواهد شد و سپس ویژگی‌های این روایت مورد تحلیل قرار می‌گیرد. پس از آن انتقادات وارد بر آن بررسی خواهد شد، آنگاه به کارویژه‌های چرخه پولیبیوسی قدرت در دوران معاصر پرداخته و در آخر نتیجه‌گیری مقاله بیان می‌شود.

یافته‌ها: ایده پولیبیوس به‌عنوان فردی از طبقه اشراف جامعه آخایی‌ها و سپس عضوی از طبقه اشراف جمهوری روم، مبنی بر چرخه لایزال زوال قوانین اساسی ساده که در آن صرفاً یک طبقه یا قدرت اجتماعی حاکمیت دارد و راه برون‌رفت از آن یعنی حکومتی مرکب از هر سه طبقه جامعه یعنی خاندان و قدرت شاهی، اشراف و توده مردم که در آن این سه قدرت یکدیگر را محدود می‌کنند در نتیجه تعادل و ثبات در جامعه برقرار می‌شود، در آثار پیشینیان همچون افلاطون و ارسطو قابل ردیابی و شناسایی است و به نظر می‌رسد پولیبیوس نیز آن‌ها را مطالعه کرده چنانکه در جلد ششم تاریخش به صراحت از افلاطون و دیدگاه متقدم او نام می‌برد. اما آنچه هست، او این ایده را با توضیحات مقدماتی و تکمیلی خود و نیز بیان شیوا و همه فهم از آن خود کرده چنانکه متفکران پس از او این نظریه را به‌مثابه توضیحی کافی و کامل از تاریخ اندیشه‌های سیاسی و روش فهم آن پذیرفته‌اند. از جمله این افراد سیسرو و ماکیاولی هستند. هر دو ایتالیایی که اولی چند سالی پس از مرگ پولیبیوس پا به این جهان نهاد است و دومی در آغاز رنسانس همچنان از محصول اندیشه او استفاده می‌کند. این دو متفکر سیاست و حقوق نیز پیشنهاد او یعنی حکومت مختلط را به‌عنوان تنها حکومتی که ضامن ثبات و تعادل و توازن قدرت‌هاست می‌پذیرند. اگرچه سیسرو با آموزه قانون طبیعی و اهمیت نفع همگانی و ماکیاولی با تأکید بر عاملیت فردی و مفید بودن و لزوم کشمکش‌های میان طبقات و افراد بر اساس تضاد منافع تا وقتی که در جهت منافع مشترک است، ایده اولیه را تکمیل می‌کنند.

پولیبیوس چرخه انقلاب‌های سیاسی را امری طبیعی می‌داند و تأکید او بر طبیعی بودن فساد ذاتی اشکال ساده حکومت منجر به سلب عاملیت شهروندان یا در حاشیه رفتن آن‌ها می‌شود.

نتیجه‌گیری: پولیبیوس در مقام مورخ برای نظریه‌ای که آن را مستند به مشاهدات تاریخی خود می‌داند، شاهد مثالی ذکر نمی‌کند و دلیلی نمی‌آورد که چرا حتماً باید یک نسل بگذرد تا حکومت‌ها فاسد شوند و چرا حتماً باید طبقه‌گویی او این فرآیند فراز و فرود طی شود و آیا ممکن نیست پس از زوال موناشری به تیرانی، الیگارشی حاکم شود؟ هرچند اگر بپذیریم که در یونان باستان تلقی دوری از تاریخ رایج بوده است آنگاه برداشت چرخشی او از زوال قوانین اساسی فهمیدنی‌تر می‌شود.

واژگان کلیدی: پولیبیوس، چرخه زوال قوانین اساسی، حکومت مختلط، نظارت و تعادل، نظارت همگانی، جمهوری.

سرآغاز

شاید بتوان ادعا کرد پرسش اصلی فلسفه سیاسی چرایی تبعیت از قدرت عمومی و چپستی حکمرانی است و از دیرباز پرسش از بهترین نوع حکومت در نزد اندیشمندان مطرح بوده است. معمولاً حکومت‌ها را بر اساس تعداد حاکمان و نحوه عملکردشان به دو دسته سالم و فاسد یا خوب و بد تقسیم کرده‌اند. بر این اساس، هر دو دسته متفاوت شیوه‌های حکومت، خود به سه روش قابل تقسیم‌اند؛ یعنی حکومت یک نفره خوب، پادشاهی است و حکومت یک نفره بد، خودکامگی. حکومت یک گروه اندک خوب آریستوکراسی است و حکومت یک گروه اندک بد الیگارش. حکومت اکثریت به شیوه بد اوباش‌سالاری یا حکومت عوام است و حکومت اکثریت با روش خوب، جمهوری است. ذکر این نکته ضروری است که ملاک عملکرد خوب و بد حکومت‌ها، لحاظ کردن یا لحاظ نکردن نفع همگان است. در واقع، اگر حکومت نفع همه را وجهه همت خود قرار دهد، دیگر تعداد حاکمان چندان اهمیتی ندارد. بر همین اصل است که ارسطو هر نوع حکومتی را با این هدف، جمهوری می‌داند. اما آنچه در عمل واقع می‌شود، بی‌ثباتی حکومت‌های خوب و تبدیل و تنزل آنها به اشکال بد بود. طبیعتاً اشکال بد نیز به خاطر ناکارآمدی ساختاری دیری نمی‌پایزند (Machiavelli, 2015:44)؛ به همین خاطر بود که اندیشمندان و فلاسفه سیاست و علم‌الاجتماع دنیای کهن در صدد یافتن راهکاری بودند که از آن طریق بتوان به ثبات و دوام بیشتری دست یافت تا در نتیجه آن نفع همگان نیز بیشتر حاصل شود. چراکه در صورت بی‌ثباتی و تغییرات مکرر و پیاپی، حقوق و نظامات و آرامش و اساساً ساختار جامعه مرتب به هم می‌ریزد و در نتیجه، منافع افراد و گروه‌ها قابل تحقق و دفاع نیست. پولیبیوس^۱ واقعیت تغییرات مداوم قوانین اساسی و ساختار حکومت‌ها را «چرخه

۱. پولیبیوس زاده ۲۰۰ ق.م در مگالوپولیس، درگذشته ۱۲۰ ق.م در روم (Klosko, 2020:327) و زاده خانواده‌ای سرشناس از اتحادیه آخایی‌هاست. در دوره‌ای زندگی می‌کرد که حیطه قدرت روم به یونان رسیده بود. پس از جنگ پودنا روم بر یونان و مقدونیه چیره گشت و از قضا پولیبیوس با سردار فاتح پودنا، آمیلیوس پائولوس آشنا گشت و از همینجا طرح دوستی او با فرزندش ریخته شد. شهرت پولیبیوس به کتاب مفصل تواریخ است با بیش از چهل جلد

زوال قوانین اساسی^۱ می‌نامد و پیشنهاد او برای قطع این رویه، حکومت مختلط^۲ به مثابه ترکیبی از هر سه شکل ساده و سالم حکومت است که متضمن مداخله و نظارت و همکاری هر سه قدرت واقعی جامعه یعنی خاندان سلطنت، بزرگان و نجبا و اشراف، و توده مردم است. آیا پولیبیوس را می‌توان مبتکر این ایده دانست؟ یا این که پیش از او نیز اندیشه‌ورزانی بوده‌اند که به نحوی به این چرخه زوال اشاره و نیز برای برون‌رفت از آن راهکاری ارائه کرده‌اند. همچنین این پرسش مطرح می‌شود که آیا ایده پولیبیوس کامل و خلل‌ناپذیر است یا این که بر تئوری او نیز نقد و ایراد وارد است؟

به نظر می‌رسد پولیبیوس ایده خود را از مطالعه آثار فیلسوفان بزرگ یونان یعنی افلاطون و ارسطو گرفته است و نیز رژیم حقوقی حاکم بر جمهوری روم و البته جمهوری اسپارت که نمونه‌هایی عملی بوده‌اند او را به این نتیجه رسانیده‌اند که حکومت مختلط تنها راه برون‌رفت از چرخه زوال قوانین اساسی است. نوآوری این مقاله این است که علاوه بر بازشناسایی پولیبیوس و نظریه او به بررسی نقاط قوت و ضعف آن و همچنین نقد نظریه وی می‌پردازد و تلاش می‌کند تا قابلیت آن را برای روزگار معاصر مورد مطالعه قرار دهد. اگرچه مطالب فراوانی در مورد دیدگاه‌های حقوقی - سیاسی افلاطون و ارسطو در حقوق اساسی وجود دارد کمتر مطلبی در مورد پولیبیوس و نظریات او در این عرصه قابل مشاهده است. در واقع، به نظر می‌رسد استادان و پژوهشگران حقوق اساسی کمتر به مطالعه و بررسی مقطع طلایی جمهوری روم پرداخته‌اند و از این لحاظ مقاله حاضر پیشینه‌چندانی ندارد. در این مقاله، ابتدا چرخه زوال قوانین اساسی به روایت پولیبیوس معرفی خواهد شد و سپس ویژگی‌های این روایت تحلیل می‌شود. پس از آن، انتقادهای

که البته تنها ۵ جلد اول و قسمت‌هایی از سایر آنها از جمله کتاب ششم که بیشتر مورد نظر است باقی مانده است. قصد پولیبیوس از نگارش چنین اثر عظیمی ثبت و بازگویی شگفتی کارستان رومیان است و این به خاطر شیوه ویژه‌ای بود که ایشان برای اداره کشور خود داشتند یعنی حکومت مختلط.

1. Anacyclosis
2. Mixed Government

وارد بر آن بررسی خواهد شد، آنگاه به کارویژه‌های چرخه پولیبیوسی قدرت در دوران معاصر پرداخته و در آخر نتیجه‌گیری ارائه می‌شود.

۱. چرخه زوال قوانین اساسی به روایت پولیبیوس

پولیبیوس در جلد ششم از مجموعه تواریخ خود (Polybius, 2002:349) توضیح می‌دهد که آگاهانه به خاطر این که قصد دارد به قانون اساسی روم بپردازد، سلسله‌گفتارهای خود را قطع می‌کند. در ادامه ضمن شرحی مفصل و البته ایده‌پردازانه و کمتر مبتنی بر مشاهدات یا مطالعات تاریخی، به ریشه‌یابی مفاهیمی همچون احترام، قدرشناسی، عدالت، حمایت از دیگران و تشکیل اجتماعات بشری بزرگ می‌پردازد و از این میانه، صورت نخستین پادشاهی که مبتنی بر ویژگی‌های بارز شخص شاه اعم از قدرت بدنی و ذهنی و فداکاری برای دیگران و رعایت منافع افراد تحت سرپرستی و ساده‌زیستی و شرح می‌دهد و می‌افزاید که نسل پس از شخص شاه بنیان‌گذار که قدرت را به ارث برده‌اند و الزاماً واجد صفات برتر پدر نیستند، به جای ادامه راه و روش او در عدالت و رعایت نفع مردم، به خودکامگی روی می‌آورند؛ در نتیجه، فرزندان و بهترینان انجمن، که نمی‌توانند بی‌حرمتی و ننگ ستم را تاب آورند، علم شورش برمی‌افرانند و بساط حکومت تک نفره برجیده می‌شود و دولت بهترین‌ها یا همان آریستوکراسی بر سر کار می‌آید که مبتنی است بر شرافت و شایستگی زمامداران و اساساً چون واکنشی در برابر خودکامگی بوده است به آن سو میل نمی‌کند، اما دوباره پس از گذشت یک نسل، ارزش‌ها مبدل می‌شود. جانشینان ایشان دیگر صاحب فضایل و برترین افراد جامعه خود نیستند بلکه در پی ثروت، قدرت و شهوترانی خود دست تجاوز به مال و ناموس مردمان می‌آیند؛ نام چنین رژیم‌لیگارشسی است. در برابر، اکثریت مردمان نمی‌توانند چنین ستم‌کاری و درازدستی‌ای را تاب آورند و در نتیجه لیگارشسی ساقط و حکومت اکثریت یعنی دموکراسی برقرار می‌شود که طبیعتاً مهم‌ترین اصل آن آزادی و احترام به برابری همگان است؛ اما باز گذر زمان، گوهر این رژیم را نیز فاسد می‌کند وقتی که

نسل بعدی بر سر کار می‌آید که چندان خاطره‌ای از دوران سیاه ظلم و تجاوزکاری الیگارشی‌ها ندارد و در نتیجه ارزش آزادی و برابری را نمی‌داند. پس حاکمان جدید، جامعه را به هرج و مرج می‌کشانند و عملاً آن را مضمحل می‌کنند. حالا دیگر قاعده و قانونی نیست؛ پس آنان که حاکم می‌شوند اوباشی بیش نیستند که صرفاً می‌خواهند انگل‌گونه از قیل دیگران بخورند و برخوردار شوند؛ یعنی هر کس هر چقدر که بتواند از دیگران اخاذی خواهد کرد. گروهی از مردمان پس از مدتی جانشان به لب می‌رسد و تنها یک چیز را با تمام وجود آرزو می‌کنند، قدرت قهاری که نظم و انضباط را برقرار کند و بتواند جلوی تعدیات بی‌پایان اوباش را بگیرد و این یعنی بازگشت به سلطنت. پولیبیوس می‌گوید این چرخه یعنی حرکت از مونارشی به تیرانی و سپس تحویل آن به آریستوکراسی و الیگارشی و سپس در مرحله بعد دموکراسی و حکومت اوباش و باز رسیدن به خانه نخست یعنی پادشاهی، بدون توقف در جوامع بشری در حال وقوع است. چراکه سه صورت سالم حکومت یعنی پادشاهی، آریستوکراسی و دموکراسی، که در صورت رعایت نفع همگان می‌توان آنها را جمهوری دانست، ذاتاً مستعد فساد و تنزل و تبدیل به سه صورت فاسد حکومت یعنی استبداد، الیگارشی و اوباش‌سالاری هستند. درست همان‌طور که آهن زنگ می‌زند و کرم چوب را می‌خورد. زنگ زدن آهن و کرم‌خوردگی چوب همان‌قدر طبیعی است که سقوط پادشاهی به جباریت. در نتیجه، این چرخه شوم لایزال ادامه دارد (Polybius, 2002: 353-355).

ولی آیا هیچ راه برون‌رفت و امید نجاتی نیست؟ اینجاست که پولیبیوس از جایگاه بیشتر فلسفی به مقام تاریخ‌نگاری خود نزدیک می‌شود و با شرح شیوه مملکت‌داری روم و نیز اشاره به اسپارت، تنها راه بیرون آمدن از این گرداب هلاک را حکومت مختلط معرفی می‌کند (Klosko, 2020: 331)؛ البته ذکر این نکته ضروری است که پولیبیوس بر اخلاق حاکم بر جامعه اعم از اشراف و عوام مبنی بر دوری از تجمل و ساده‌زیستی به‌عنوان پایه سلامت و قدرت ایشان تأکید می‌کند (w.wallbank, 1964: 39-64).

پولیوسیوس اشکال مرسوم پیشین را ساده می‌نامد چراکه در الگوی پیشنهادی او حکومت ترکیبی است از هر سه شکل ساده پیشین. اساساً هدف از تألیف ششمین جلد از مجموعه مفصل تواریخ او شرح شیوه حکومت و رژیم حقوقی روم است و چرخه انقلاب‌های سیاسی یا چرخه قوانین اساسی یا قانونمندی طبیعی پیدایش نظم سیاسی و پیامدهای آن، به‌مثابه مقدماتی است که منجر به استدلال به نفع حکومت مختلط می‌شود. پولیبیوس برای ارائه الگوی موفق خروج از این چرخه، دو نمونه برتر ارائه می‌کند: اسپارت و روم. (اگرچه از موارد دست دومی هم نام می‌برد. در واقع پولیبیوس قوانین اساسی همسایگان روم را نیز بررسی کرده است و از آن میان کارتاژ را شبیه‌ترین به آن می‌داند و این نشانگر تداوم روش و سنت مقایسه‌ای است که ارسطو بنا نهاد. پس، پولیبیوس با آگاهی از سایر قوانین، رژیم روم را بر آنها برمی‌گزیند (Martinez, 2024: 5)؛ علاوه بر این، به نظر می‌رسد او برای کسب اطلاع از چگونگی رخدادهای تاریخی به محل وقوع آنها نیز سفر کرده و افزون بر گفت‌وگو با افراد محلی، جغرافیا را نیز بررسی کرده است و با لحاظ این چنین عملکردی است که او با اتکا به منابع محلی و تلفیق آنها تاریخی جهانی در مورد جمهوری فراگیر و به عبارتی جهانی روم می‌نویسد (Leoni, 2021: 3-28). اسپارت قسمتی از یونان است اما به جای آن که مانند آتن و دیگر دولت‌شهرهای یونانی دستخوش انقلابات و فروپاشی‌های مداوم جوامع و حکومت‌ها باشد، برای مدت طولانی ثبات خود را با قدرت حفظ می‌کند و رمز این تداوم حکومت و ثبات، قانون اساسی است که منسوب به لیکورگوس است، پادشاهی که در هاله‌ای از اسطوره قرار گرفته است اما بنا بر نقل مشهور، آنچه او تحت عنوان قانون اساسی به مردمش ارائه کرد پیشتر مورد تأیید خدایان در معبد دلفی قرار گرفته بود. قانونی که سنگ بنای آن برابری و ساده‌زیستی مفرط و نفی ثروت‌اندوزی و طرد شیوه‌های معمول دادوستد با سیم و زر و استفاده از پول‌های آهنی و نوعی زیست اشتراکی و پادگانی است. این ویژگی‌ها به‌خصوص ثبات حکومت و برابری اقتصادی و زندگی دسته‌جمعی، بسیار مورد پسند و آرزوی بسیاری از

اندیشمندان جهان باستان مانند افلاطون (Pappas 2010,1389:243)، گزنون (Xenophon, 2019:5) و پولیبیوس است. اگرچه ارسطو آن را چندان نمی‌پسندد. نمونه موفق دیگر جمهوری روم است، حکومتی مختلط که بیشتر از اسپارت، آزادی، حق انتخاب و فردیت در آن لحاظ شده است. در واقع در سال ۵۰۹ پیش از میلاد در روم اعلام جمهوری شد. به عبارت دقیق‌تر، مجلس سنا که در روم قدمت زیادی داشت، پادشاه را به درون شهر راه نداد و مردم نیز از این تصمیم حمایت کردند. پس از آن دو کنسول به انتخاب سنا و زیر نظر آن، وظایف شاه را برای مدت یک سال عهده‌دار شدند. به مرور مقامات بسیار دیگری نیز به وجود آمدند. رفته رفته عوام نیز صاحب قدرت بیشتری شدند و چون همین عوام بودند که ارتش پیاده روم را ساختند و روم به شدت متکی به ارتش بود؛ در نتیجه آن، مردم عادی این قدرت را یافتند که با اصرار و به مرور خواسته‌های خود را پیش ببرند. از جمله مهمترین امتیازات اعطایی به عوام، ایجاد مقام تریبون به مثابه نماینده مردم بود که قدرت وتوی مصوبات سنا را داشت. با این توصیف اجمالی متوجه می‌شویم که دو کنسول انتخابی سنا به مثابه ساختار پادشاهی، سنای تشکیل شده از سناتورهای اشرافی و موروثی در جایگاه آریستوکراسی و سایر قدرت‌هایی که مردم داشتند از جمله جایگاه تریبون‌ها نماد دموکراسی بود (Nardo, 2005:37) هرچند ساده‌زیستی و اتکای بسیار جدی و خدشه‌ناپذیر به ارتش و نیروهای مسلح، روم را تا حدود زیادی با اسپارت مشابه می‌سازد (Nardo, 2007:35)، اما مهم‌ترین وجه فارق این دو، فرایندی و تعاملی بودن قانون اساسی روم است. بدین معنی که تعادل و توازنی که میان طبقات مختلف اجتماع در روم برقرار شد، امری دفعی و دستوری نبود بلکه محصول قرن‌ها کشمکش و زدوخورد میان اشراف و عوام بود (Malet, 2005:43).

۲. ویژگی‌های روایت پولیبیوس از چرخه زوال قوانین اساسی

۱. او خود در کتاب ششم تاریخش از افلاطون به‌عنوان پیشگام ایده چرخه زوال قانون اساسی یاد می‌کند و البته می‌افزاید که احتمالاً بیان افلاطون همه فهم نیست و تلاش من در ایضاح و بسط مطلب است (Polybius, 2002: 351). هرچند این را هم باید افزود که افلاطون این چرخه را یکسره رو به قهقرا می‌دید (Plato, 2021: 449)؛ چراکه او در جمهور خود با بیانی فلسفی از چرخه‌ای صحبت می‌کند که به علت از دست دادن عدالت رخ می‌دهد اما در خوانش پولیبیوسی ما شاهد اوج و فرود پیوسته میان اشکال ساده خوب و بد، در میانه یک چرخش کلی همیشگی میان پادشاهی و حکومت اوباش هستیم. ارسطو اما در سیاست ملاکی عینی‌تر دارد. حکومت خوب، حکومتی با دوام است که در جهت نفع همه افراد و گروه‌ها می‌کوشد نه فقط یک طبقه یا فرد خاص؛^۱ لذا به نظر می‌رسد چرخه مورد نظر ارسطو، بیشتر حاکی از تغییر است تا زوال. پس افلاطون و ارسطو پیشگامان پولیبیوس در ایده چرخه انقلاب سیاسی هستند، هرچند او مطلب را از آن خود کرده و از ابهام کاسته و بر وضوح و رسایی آن افزوده است.
۲. برای فساد اشکال ساده خوب حکومت، یک نسل باید بگذرد.
۳. این فساد امری طبیعی و از این رو اجتناب‌ناپذیر است.
۴. با ترکیب سه شکل ساده سالم حکومت می‌توان از چرخه زوال بیرون رفت یا دست‌کم آن را کند کرد.

۱. از مطالعه آثار ارسطو، پولیبیوس، سیسرو و حتی ماکیاولی می‌توان فهمید که وقتی از جمهوری (Republic) سخن می‌گوییم منظور شیوه حکومتی است که مستقل از تعداد حاکمان و نامی که بر آن می‌نهند، در عمل هدف خود را تأمین منافع مشترک همه افراد و طبقات بداند. اساساً ریپابلیک در لغت مترادف منافع مشترک است؛ به این معنا انتخابی بودن مناصب دولتی، حق رأی و دموکراتیک بودن به معنای امروزی کلمه، وجود مقام ریاست جمهوری و... ربطی به اصل مفهوم و کاربرد باستانی جمهوری ندارد هرچند امروزه ما آن را این‌گونه می‌فهمیم.

۵. قوانین بشری مبنایی آنچنان طبیعی دارند که می‌توان ریشه آن را به حفظ نسل رسانید که با حیوانات مشترک است. پس در واقع اصل اساسی همه قوانین بر سازنده رژیم‌های سیاسی، دفاع از هم‌نوعان و فداکاری برای آنهاست و کسب شرف و افتخار از این راه (Landa, 2012:7).

۶. آغاز و پایان درهم تنیده‌اند. در واقع پولیبیوس در مقام فیلسوف تاریخ است و تحلیلی گذشته‌نگر و انتقادی دارد (Landa, 2015:9).

۳. نگاهی انتقادی به نظریه پولیبیوس

پولیبیوس در مقام مورخ از ذکر شواهد تاریخی در مورد تبدیل ناگزیر اشکال خوب به بد، آن هم به همان ترتیب مورد نظرش خودداری می‌کند. به بیان دیگر، او بیشتر تئوری‌پردازی می‌کند تا تاریخ‌نگاری. به عنوان مثال، دلیلی ارائه نمی‌کند که چرا یک نسل باید بگذرد تا فساد رخ دهد؟ و چرا همیشه و در تمام موارد یک نسل؟ (Dastmalchi, 2013:39) همچنین هیچ توضیح قانع‌کننده‌ای نمی‌دهد که چرا چرخه، مداوم باید با همان توالی همیشگی رخ دهد. چرا همیشه موناشرسی به تیراتی و سپس به آریستوکراسی و الیگارشی و بعد به دموکراسی و حکومت اوباش منتهی می‌شود؟ چگونه است که امکان تبدیل تیرانی به حکومت اوباش وجود ندارد؟ و مورد تأمل برانگیز و تعیین‌کننده دیگر آن که او بر طبیعی بودن این چرخه تأکید دارد (Hermans, 1991:8)؛ علاوه بر این، او آنچنان این طبیعی بودن را مطرح می‌کند که گویی قانونی است تخلف‌ناپذیر که اراده بشری تأثیری در کم و کیف آن ندارد. درست مثل چرخش فصول؛ در نتیجه جایی برای شهروندان آگاه، مسئولیت‌پذیر و کنشگر باقی نمی‌ماند (Fontata, 2001:15). آنگاه این پرسش به میان می‌آید که پس چگونه لیکورگوس یک‌تنه با قانون اساسی ابداعی‌اش این چرخه را شکست و شگفت‌انگیزتر آن که مردمان روم توانستند در طی سال‌ها جدل و جدال و فراز و نشیب به ترکیبی قانونی دست پیدا کنند که ثبات حکومت و آزادی و حقوق اساسی آنها را پاس دارد. آیا

این نشانگر آن نیست که جزمیت مدنظر پولیبیوس نادرست است و انسان‌های صاحب اراده و تجربه و دانش، توان تغییر رویه‌های عمومی و قدیمی را دارند؟ اگر بپذیریم که در یونان باستان تاریخ را نه خطی بلکه دوره‌ای و دورانی می‌دیده‌اند (Klosko, 2020:331)، آنگاه نگاه پولیبیوس حاکی از روح زمانه و نظریه غالب فرهنگی عصر خود است؛ البته به نظر می‌رسد خود چرخه زوال از ایده کلی‌تر چرخه زندگی و مرگ یعنی تولد، رشد، شکوفایی، توقف و درنهایت زوال و مرگ اتخاذ شده است که هم ریشه در مشاهدات طبیعی دارد و هم انتزاعی است از سیر صعود و نزول جوامع بشری که در اندیشه‌های سوفسطایان و رواقیون می‌توان نشانه‌هایی از آن یافت (W.wallbank, 1964: 258). همچنین این نکته را نیز باید افزود که افلاطون اگر از چرخه انقلاب‌ها و تنزل حکومت‌ها سخن می‌گوید به این دلیل است که می‌خواهد بر اهمیت عدالت تأکید کند و نشان دهد که از دست دادن آن چه آثار سوئی دارد و بر این اساس، شرحی که می‌دهد نه حکایت از امر واقع بلکه تمثیلی است برای انظار مخاطب، اما به نظر می‌رسد پولیبیوس این امر را حمل بر واقعیت کرده و سپس آن را مقدمه‌ای برای حصول به نتیجه یعنی برتری و به‌قاعده بودن و کارایی حکومت مختلط روم قرار داده است؛ البته در این که جمهوری روم حکومتی بادوام، شکوفا و متعادل در جهت نفع همگان بود تردیدی نیست اما همچنین به نظر می‌رسد احتمالاً پولیبیوس به دنبال این توضیح نیز بوده است که چگونه یونان و مقدونیه و اسپارت و کارتاژ و... با آن همه عظمت و شکوه و جلال و ثروت به دست رومیان فتح شد؟ اگر طبق تئوری او پیش برویم حکومت‌های ساده یونان و حکومت‌های از تعادل خارج‌شده کارتاژ و اسپارت (که دیگر در قید رعایت ترکیب و توازن طبقات مختلف اجتماع یعنی خاندان شاهی، اشراف و عامه مردم نیستند) به‌طور طبیعی رو به زوال بودند، مضاف بر این که روم حکومتی متعادل و قاعده‌مند داشت. پس شکست ایشان در برابر روم امری است طبیعی و تخلف‌ناپذیر. بر اساس این تحلیل، سنگینی شکست اتحادیه آخایی و سایر یونانیان برای پولیبیوس تحمل‌پذیر و عقلایی می‌شود.

اما با همه این تفصیلات، ایده چرخه انقلاب سیاسی، برای آیندگان تبدیل به ایده‌ای کاملاً جا افتاده و توضیحی دقیق از تاریخ یا فلسفه تاریخ تلقی شده است و در نتیجه، محصول حکومت مختلط و لزوم و روایی آن نیز معقول و لازم‌الاجرا دانسته شد. به‌عنوان نمونه بارز سیسرو با قبول دیدگاه پولیبیوس می‌گوید وقتی تنها یک گونه خاص حکومت یعنی یک طبقه خاص بدون لحاظ منافع طبقات دیگر حاکم شود انحطاط رخ می‌دهد، اما وقتی حکومتی متکثر داریم به‌طور طبیعی تعادل و توازن و ثبات در پی می‌آید علت البته واضح است و آن چیزی نیست جز کنترل و مهار قدرت طبقات اجتماعی و سیاسی توسط یکدیگر (Cicero, 2020: 41)؛ البته سیسرو به قانون طبیعی و جهان‌شمولی آن و یکسانی نهاد بشر در سراسر جهان باورمند است (Enayat, 1998: 126) و همچنین منافع مشترک را خط قرمز و هدف عالی حکومت بیان می‌کند و با این دو ویژگی تا حدودی از پولیبیوس متمایز می‌شود؛ چراکه پولیبیوس علت تجاوز نکردن هر قدرت را از حدود خود ترس از سایر قوا می‌داند (Polybius, 2002: 361) اما سیسرو منافع جمهور را علت آن بیان می‌کند.

نمونه تأثیرپذیرفته دیگر ماکیاولی است که در تأثیرگذاری‌اش بر تاریخ اندیشه و عمل سیاسی تردیدی نیست. او نیز در ابتدای کتاب *گفتارها* بدون آن که از پولیبیوس نام ببرد شرح چگونگی تغییر و جابه‌جایی حکومت‌های ساده را بیان می‌کند تا در نهایت به ضرورت راه برون‌رفت برسد که همان حکومت مختلط است (Machiavelli, 2015: 44)؛ البته وجه فارغ تلقی ماکیاولی از پولیبیوس آشکار است. ماکیاولی برخلاف بسیاری تصریح می‌کند که تنازعات و درگیری‌های اجتماعی برآمده از تضاد منافع و دیدگاه‌ها نه تنها بد نیست بلکه برای رشد و شکوفایی و پیشرفت جامعه ضروری و مفید است (Machiavelli, 2015: 48). این بدان معناست که افراد را صاحب اراده مستقل و دارای تأثیر واقعی و عینی بدانیم و برای تاریخ آن جزمیت پولیبیوسی قائل نباشیم.

اساساً حکومت مختلط، مستقل از این که از مطالعه آثار پولیبیوس یا دیگران آموخته شده باشد یا تحت تأثیر جمهوری و سپس امپراتوری روم پذیرفته شده باشد، شیوه‌ای

است که از دنیای باستان تا دورهٔ رنسانس و عصر مدرن قابل ردگیری و مطالعه است (Held, 2007:49) به عبارت دیگر، آن کشورها یا ملت‌هایی که حکومتی متعادل و با دوام داشته‌اند معمولاً حکومتی مختلط دارند. گرچه نحوهٔ اختلاط قوا در هر کشور و عصر و دوره‌ای متفاوت است (L.sklar, 2003:3).

۴. کارویژه‌های چرخهٔ پولیبوسی قدرت در دوران معاصر

مطالعهٔ یونان باستان همیشه مورد توجه، مفید و مسحورکننده بوده و هست. اما معمولاً همسایهٔ آنها (چه از لحاظ جغرافیایی، چه از زاویهٔ قرابت فکری و فلسفی و چه از بعد زمانی) روم باستان، مخصوصاً در مطالعات حقوقی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. شاید علت، همان درخشش ستارگان فرهنگ و فلسفهٔ یونان باشد اما فراموشی جمهوری روم (و در ادامه امپراتوری روم که تا پیش از جنگ جهانی اول همچنان آثاری از آن در اروپا باقی است) ما را از فهم بهتر و جامع‌تر حقوق و سیاست دنیای قدیم، اروپا و بلکه جهان محروم می‌کند و در میانهٔ این تاریخ شکوفا و شگفت‌انگیز، پولیبوس پل باشکوهی است که دو دنیای همسایه را با هم مرتبط کرده و راه آمیختگی آنها را گشوده است. او که مسحور کشورداری رو به توسعه و باسعهٔ رومیان است که در بازهٔ زمانی کوتاهی همهٔ قدرت‌ها و فرهنگ‌های باستانی و پرافتخار همجوار خود را به زیر بیرق خود آورده است، در پی فهم راز پیروزی ایشان متوجهٔ قانون اساسی و شیوهٔ حکمرانی متمایز آنها می‌شود (Durant, 2017:42). حکومتی منشوروار که از هر زاویه‌ای طوری می‌نماید: اگر به جانب قدرت کنسول‌ها توجه کنیم شاید ما را متقاعد کند که با حکومتی با دو پادشاه مواجه‌ایم. اگر به ضلع سنا نظر کنیم، آن را حکومتی اشرافی می‌یابیم. اما اگر تریبون‌ها و قدرت بزرگ رد و قبول عموم مردم را بنگریم، تردیدی در این به خود راه نمی‌دهیم که با دموکراسی روبه‌رو هستیم. بدین ترتیب، این قدرت‌های واقعی جامعه با هم در تعامل‌اند و به‌طور طبیعی جلوی تعدیات یکدیگر را سد می‌کنند و در نتیجهٔ آن، جامعه و سیاست به توازن، و حکومت به ثبات، و عموم

مردم به آرامش و حقوق خود می‌رسند. پولیبیوس سرّ توفیق روم را در قانون اساسی آن می‌یابد؛ چراکه آن را به‌مثابه شیوه کار و دستورالعملی می‌داند که بر اساس آن است که مردان سیاست، مشق می‌کنند و عموم مردم با اتکای به آن در پی تحقق حقوق خود هستند و چون همه باور دارند که این قانون اساسی، حقوق و آزادی‌های آنها را تضمین کرده و از زیاده‌خواهی‌های سایر طبقات پیشگیری می‌کند و در نتیجه نفع همگان، که همان نفع طبقات مختلف و نفع هر فرد هر طبقه است، تأمین می‌شود، با جان و دل برای میهن خود می‌کوشند و از بذل جان نیز دریغ ندارند بلکه آن را بالاترین افتخار و مایه سربلندی و آبروی خود می‌دانند (Polybius, 2002:384)؛ از این‌رو، به نظر می‌رسد از نظریه پولیبیوس نکاتی کاربردی بتوان استنتاج کرد، بدین ترتیب:

۱. ضرورت وجود قانون با منشأ و هدف حفظ نسل و منافع و رضایت همه طبقات و گروه‌ها به‌مثابه عدالت. بر این اساس، اگر تفسیر پولیبیوس را از نحوه شکل‌گیری جوامع بشری و نخستین نظامات حکومتی و چگونگی وضع قوانین و هدف حکومت‌ها بپذیریم؛ می‌توان تئوری اینهمانی رضایت همگانی برآمده از تأمین منافع فردی و گروهی را با عدالت ارائه داد؛ بر این اساس، جامعه‌ای مبتنی بر عدالت است که در آن افراد و طبقات طبیعی مختلف پس از اعمال قدرت‌های خود و پس از برقراری توازن میان قدرت‌ها و طبقات، از جایگاه اجتماعی خود و در نتیجه میزان بهره‌مندی و تأمین منافع خود رضایت دارند و نشانه ساده این روایت، همانا ثبات پایداری و تداوم حکومت است که اگرچه با تضادها و کشمکش‌های طبیعی و نیازمند اصلاح به پیش می‌رود، ساختار سیاسی را نسبت به حوادث بنیان‌کنی ایمن می‌کند که نام انقلاب بر آن می‌نهیم. پس با پذیرش و لحاظ این تئوری صاحب نظریه‌ای کاربردی و ملموس از عدالتیم که به بسیاری از مناقشات فلسفی سیاسی پایان می‌دهد.

۲. ضرورت وجود قانون اساسی و این که باید با در نظر گرفتن هدف تأمین منافع فردی و طبقاتی و با روش تعادل و توازن قوا به مثابه دستورالعمل قدرت‌های واقعی جامعه به گونه‌ای به آن عمل شود که در نهایت رضایت همه تأمین گردد.
۳. اگر هر طبقه‌ای از قانون اساسی راضی نباشد بدان معناست که آن را متضمن حقوق خود نمی‌یابد یا قدرت خود را فراتر از چیزی می‌داند که در قانون لحاظ شده است که نتیجه چنین برداشتی طبیعتاً برهم خوردن تعادل، نظم و آزادی جمعی و فردی خواهد بود.
۴. در جامعه‌ای که می‌خواهد رو به توسعه و سعادت باشد راهی جز کسب رضایت همه قدرت‌های اجتماعی نیست.
۵. همچنین در این میانه نکته مهم همان محدود شدن و کنترل شدن قدرت با قدرت دیگر است که اگرچه پولیبیوس بر آن نام مشخصی نمی‌گذارد تا از این طریق برجسته شود، امروزه ما آن را تحت عنوان نظارت و تعادل^۱ بسیار مهم می‌شماریم. بدین معنا که چنانکه پیشتر توضیح دادیم اساساً آنچه جمهوری روم را حکومتی مختلط می‌کرد همان وجه نظارت و تعادل آن یا به عبارت دیگر، موازنه قدرت‌های عینی و طبقاتی اجتماعی است که یکدیگر را مهار می‌کنند و با یکدیگر در تعامل و تعادل‌اند. در حکومت مختلط اگرچه عملاً سه قوه قانون‌گذاری، اجرا و قضا وجود دارد و قواعدی نیز برای واگذاری آنها به افراد پیش‌بینی شده است که می‌تواند به تعبیری معادل قانون یا عرف لحاظ شود، در عین حال، ما هنوز در مرحله پیش از ارائه نظریه تفکیک قوا هستیم و هرچه هست تأکید بر پخش‌شدگی قدرت سیاسی میان نمایندگان قدرت‌های طبقاتی است. نه پولیبیوس و نه حتی ارسطو بر کل این فرایند و مفهوم، نامی ننهادند اما امروزه آن را نظارت و تعادل و مهار قدرت با قدرت می‌نامیم و نمونه اعلای امروزی آن را می‌توان در ساختار

حقوقی سیاسی فدرال امریکا یافت و مباحث نظری مربوط به آن را در مقالات فدرالیست پدران بنیان‌گذار آن مطرح شده است.

شگفت‌انگیز این که در اینجا به فردی می‌رسیم که نقطه عطف و پیوند جهان قدیم و جدید است. کسی که برای پدران بنیان‌گذار به‌عنوان پیشگو و سرورش عالم غیب است و کتابش چونان انجیل سیاسی. کسی که مفهوم توازن قوا را در مرکز نظریه خود قرار داد. او یعنی منتسکیو نمونه بارز کسانی است که با مطالعه و الگو قرار دادن جهان باستان و به‌طور خاص جمهوری روم دیدگاهی روزآمد ارائه کرد و همه دنیاى حقوق و سیاست پس از خود را متأثر ساخت. او در کتاب خود روح القوانین به‌طور مفصل درباره روم باستان سخن گفته است. در واقع منتسکیو دو الگو دارد: یکی روم و دیگری انگلستان، که در هر دو، صورتی از حکومت مختلط حکمفرماست. به همین دلیل و با دقت بیشتر در فصول مختلف روح القوانین و بازخوانی تئوری او مبنی بر شناسایی قوای سه‌گانه و تعیین حدود برای هر یک متوجه می‌شویم که او بیش از آن که به تفکیک قوا نظر داشته باشد متمایل به تعادل و توازن قواست و به این اعتبار او در مقام میانجی متفکران دنیاى باستان همچون پولیبیوس و جهان جدید عصر خود و به نوعی در حال دستکاری و به‌روز رسانی ایده حکومت مختلط است. او مطابق الگوی قدیم هیچ‌گاه لزوم رعایت حقوق موروثی اشراف و ضرورت وجود این طبقه را رد نمی‌کند و آنها را برای تعادل قوا و رعایت حقوق عامه ضروری می‌داند (Montesquieu, 1970: 103-105). پس با این تعبیر او تئوری حکومت مختلط را از طریق تأکید بر تشکیل سه قوه مجزا بر اساس قانون و نظام بخشیدن به آنها و جلوگیری از تداخلات و پیچیدگی‌های مرسوم حکومت مختلط قدیم، به‌روز و تکمیل کرده است. در عین حالی که همچنان بر لزوم حفظ قدرت‌های طبقاتی به‌عنوان مهارهای عینی قدرت یکدیگر تأکید می‌کند و راز برهم خوردن ثبات و ناکامی جمهوری روم را نیز در برهم خوردن همین تعادل می‌داند (Montesquieu, 1970: 307)؛ البته نکته تمایز دیگر میان منتسکیو

به‌عنوان نماینده جهان نو و پولیبیوس در مقام متفکر جهان باستان، آن است که اولی بر آزادی سیاسی و اهمیت آن تأکید دارد و این که رژیم حقوقی باید آن را تضمین کند، و دومی بر ثبات و دوام حکومت به‌مثابه نشانه برون‌رفت از چرخه زوال تأکید می‌کند، اما آنچه هر دو را به هم پیوند می‌دهد، انگشت نهادن بر ضرورت نظارت و تعادلی است که به نظر هر دو از طریق حکومت مختلط تأمین می‌شود؛ یعنی کنترل قدرت با قدرت. به همین خاطر است که منتسکیو بر مقننه دو رکنی با سنای موروثی و حق مطلق شاه بر قوه مجریه و امتیاز ویژه برای اشراف در موقع محاکمه و مانند این‌ها تأکید می‌کند (Montesquieu, 1970: 305-306).

پولیبیوس حکومت مختلط را راه برون‌رفت از چرخه زوال پایان‌ناپذیر حکومت‌ها می‌داند و با این استدلال چنانکه مفصلاً توضیح داده شد، قانون اساسی روم و اسپارت را می‌ستاید و توصیه می‌کند و رمز موفقیت آنها را ترکیب متعادل سه قدرت شاهی، اشراف و عام می‌داند. در نقطه مقابل قوانین اساسی کارتاژ، کِرت و... چون از مرز تعادل گذشتند و توازن قدرت‌ها به دلیل زیاده‌خواهی یک گروه و همراهی، سکوت، مماشات، رضایت، توجیه، تأیید و تکرار دیگران برهم خورد، حکومت فاسد و ساقط شد، اما به نظر می‌رسد این تمام ماجرا نیست. پولیبیوس آن‌قدر زیاد نیست تا شکست قانون اساسی مختلط روم را نظاره کند اما این اتفاق افتاد. پس آیا حکومت مختلط نیز خود به همان عارضه حکومت‌های ساده دچار می‌شود و در نتیجه درون چرخه زوال است؟ به نظر می‌رسد که چنین است، اما ایراد کار، مطابق برداشت ما نه در حکومت مختلط و ناکافی بودن یا نادرست بودن آن بلکه در تشخیص نادرست مرکز ثقل جامعه، حکومت، هر نوع قانون و فراتر از همه قانون اساسی است. پولیبیوس که خود در جایی دیگر از جلد ششم تاریخش، ملاک و معیار خوبی و بدی مردم و جامعه را در قانون و آداب و رسوم می‌داند و با دقت و به‌درستی میان قانون و آداب و رسوم فرق می‌گذارد (Polybius, 2002: 379) - آن‌چنان‌که ارسطو نیز در سیاست با بینشی مثال‌زدنی، عرف را برتر از قانون

نوشته و شخص حاکم می‌داند (Aristotles, 2021:195)، - اگرچه با این تشخیص و تفکیک، قدری به مرکز ثقل نزدیک شده است نیروی گریز از مرکز باور او به طبیعی و تخلف‌ناپذیر پنداشتن چرخه (که نشانگر قدرت سنت ایده‌آل‌گرایی یونانی است که میان صورت و مثال فاصله‌ای پرنشدنی قائل است و زمان، حرکت و تغییر را موجب دوری از ایده‌آل می‌داند (w.wallbank, 1964:261) و تأکید بیش از حد بر حکومت مختلط به‌عنوان معجونی که علاج درد زوال است)، باعث شده است تا بیشتر به فرم‌ها و ساختارها متوجه باشد و در نتیجه از قدرت عاملیت، اختیار و کنشگری بر سازندگان جامعه یعنی شهروندان غفلت کند.

۶. در واقع ما با ابطال ایده پولیبیوس مبنی بر اهمیت بنیادین قانون اساسی به‌عنوان مجموعه‌ای که اگر خوب نوشته شده باشد جامعه به‌خوبی پیش می‌رود و اگر ناقص باشد حکومت وارد چرخه زوال و سرایشی فروپاشی می‌شود؛ مرکز ثقل را تغییر می‌دهیم؛ یعنی نظارت همگانی و پیوسته و فراگیر شهروندان را تنها ضامن بقای سلامت جامعه سیاسی و حقوق اساسی می‌دانیم. در نتیجه، شهروندان، صاحب حق اظهار نظر و مشارکت در سرنوشت سیاسی جامعه خود هستند و حذف آنها به فاجعه منجر می‌شود.

جالب اینجاست که نمونه اسپارت پیش روی پولیبیوس بوده است، اما از آن غفلت کرده است؛ چراکه اگر آن را واقعاً حکومت مختلط و جمهوری بدانیم نه مانند ارسطو که چنین نظری ندارد و اسپارت را حاوی خودکامگی الیگارشی‌ها می‌داند (Aristotles, 2021:81)، زوال و فروپاشی آن نتیجه نمایشی شدن نظارت و حق انتخاب مردم و تسلط و سیطره کامل اشراف بر جامعه و بسیج همه توان کشور در جهت مطامع آنها و البته به اسم منافع همگان بود (Berger et al, 1379:117). اسپارت برای حفظ برتری خود نسبت به آتن به همکاری و اخذ کمک مالی و نظامی از پارس و جنگ با بقیه یونان تن در داد (Polybius, 2002:381) و در درون خود نیز دو طبقه پرلیک‌ها و ایلوت‌ها را فاقد حقوق می‌دانست (Berger et al,

2000:11) و با شهروندان خود نیز صرفاً مثل سپر و سرنیزه رفتار می‌کرد. شهروندان عملاً به چیزی گرفته نمی‌شدند تا این که بخواهند واقعاً صاحب حق انتخاب و نظارت باشند. برابری تحمیلی اقتصادی نیز نمی‌توانست تا ابد ادامه یابد به خصوص اگر جامعه و مردم آن قرار بود با انسان‌ها و جوامع دیگر روابط عادی و سالمی برقرار کنند. تهی کردن جامعه از فردیت و حقوق بنیادین آن از جمله، بنیادین‌ترین حقی که برسازنده فردیت و استقلال و اتکای او به خود است یعنی مالکیت، که در غیاب آن انسان، شیء یا در بهترین حالت برده است، چون خلاف ساختار احساس و عقل و غریزه انسانی است، خیلی زود مورد اعتراض انسان‌های سالم و طبیعی قرار خواهد گرفت.

همچنین فروپاشی جمهوری روم نیز نتیجه برهم خوردن تعادل قوا (Lucas, 2003: 304-305) و سیطره فرماندهان صاحب نفوذ و ثروت بی حساب در میان توده لشکریان به مثابه توده مردم و نیز سناتورها به عنوان اعیان و اشراف، و بازیچه ساختن جمهوری و مقام‌های حکومتی از جمله کنسول و دیکتاتور بود (Nardo, 2005: 23-24). در چنین وضعیتی مردم و نمایندگان آنها و حتی سناتورهایی که می‌خواستند آزادی و شرافت خود را حفظ کنند به راحتی حذف می‌شدند. پس طبیعی بود که جمهوری سقوط کند؛ وقتی جز اسمی بی مسمای آن باقی نمانده بود (Karofkin, 2000: 26) و این خود نکته‌ای است درخور تأمل و توجه که آنچه در حقوق مورد تأکید است اگر قانون نامیده می‌شود نه صرف سیاهی‌هایی بر سپیدی، که کار ویژه‌ها، اهداف و نتایج حاصله است. آنچه حاکمیت قانون^۱ خوانده می‌شود، حاکمیت اصول و قواعدی است برآمده از خواست همگان و تحت نظارت همگان. نظارتی بی‌وقفه و جامع. حاکمیت قانون بدون این ویژگی‌ها حاکمیت به وسیله قانون^۲ خواهد بود و درست در نقطه مقابل آن. با این توضیح، قانون اساسی البته جایگاهی رفیع دارد به شرط آن که با فرض کامل بودنش،

1. Rule of Law
2. Rule by Law

دست از نظارت نکشیم و بپذیریم که شهروندان که قانون تجلی خواست آنان است، این جایگاه را دارند که آن را مورد تجدید نظر قرار دهند تا از این طریق، قانون با عرف و خواست به روز شهروندان هماهنگ شود.

اما پرسش بنیادین این است که با فرض بر هم خوردن تعادل قدرت‌ها و تمرکز آن در ید واحد و در نتیجه بروز فساد و سپس گسترش آن در ساختار سیاسی و به تبع آن کل جامعه، آیا شهروندان از این فساد برکنار خواهند بود؟ پاسخ آن است که معمولاً سیاستمداران به دلیل شرکت در دولت و نزدیکی به مراکز اعمال فشار و محدودیت و منابع مالی بیشتر در محدوده خطر فسادند تا عموم مردم که از این مراکز فاصله دارند. علاوه بر این گستردگی و تنوع جوامع امروزی و توزیع و ایجاد آگاهی در آن از طریق ارتباط و تعامل آن با جوامع دیگر که امروزه بسیار آسان است باعث می‌شود که در مقام مقایسه ساختار سیاسی همچون برکه‌ای و جامعه شهروندان همچون دریایی متصل به اقیانوس و دریاها و رودهای دیگر باشند؛ در نتیجه، برکه برای جلوگیری از خشکی یا گندیدگی چاره‌ای جز حفظ اتصال و تعامل مستمر با دریای مردم ندارد. بر این اساس، بنا به فرض اگر سازکار نمایندگی انتخابات تفکیک قوا تعادل و توازن حکومت مختلط و امثال آن ناکارآمد یا دچار فساد و فرسودگی شد آیا معقول آن است که باز با توسل به همان ساختار و قوانین و عاملان درصدد اصلاح برآیم یا این که راه برون رفت از مشکل رجوع بی‌قید و شرط به مردم در مقام موضوع و هدف و پدیدآوران و پذیرندگان قانون و ساختار سیاسی است؛ بنابراین ترتیب دادن و پیش‌بینی کردن قواعد و مقررات خاص و کاملاً کانالیزه شده برای رجوع مستقیم به نظریات مردم و حتی تعیین شیوه‌ها و ملاک‌هایی برای تصویب آن نظریات یا کنترل نتایج آن و انطباق آنها با اصولی غیر از نظریات مستقیم مردم نقض غرض و بی‌معنی کردن نظرخواهی مستقیم از مردم به‌عنوان صاحبان اصیل حق است که خود فسادانگیز و تباهی‌آور است.

این نکات درباره نقصان‌ها و ابطال تئوری پولیبیوس به‌راحتی قابل فهم و استنتاج و برای امروز کاملاً کاربردی و ضروری است.

فرجام سخن

ایده پولیبیوس به عنوان فردی از طبقه اشراف جامعه آخایی‌ها و سپس عضوی از طبقه اشراف جمهوری روم، مبنی بر چرخه لایزال زوال قوانین اساسی ساده، که در آن صرفاً یک طبقه یا قدرت اجتماعی حاکمیت دارد و راه برون‌رفت از آن یعنی حکومتی مرکب از هر سه طبقه جامعه یعنی خاندان و قدرت شاهی، اشراف و توده مردم که در آن این سه قدرت یکدیگر را محدود می‌کنند؛ در نتیجه تعادل و ثبات در جامعه برقرار می‌شود، در آثار پیشینیان همچون افلاطون و ارسطو قابل ردیابی و شناسایی است و به نظر می‌رسد پولیبیوس نیز آنها را مطالعه کرده چنانکه در جلد ششم تاریخش به صراحت از افلاطون و دیدگاه متقدم او نام می‌برد. اما آنچه هست، او این ایده را با توضیحات مقدماتی و تکمیلی خود و نیز بیان شیوا و همه فهم از آن خود کرده؛ چنانکه متفکران پس از او این نظریه را به مثابه توضیحی کافی و کامل از تاریخ اندیشه‌های سیاسی و روش فهم آن پذیرفته‌اند. از جمله این افراد سیسرو و ماکیاولی هستند. هر دو ایتالیایی که اولی چند سالی پس از مرگ پولیبیوس پا به این جهان نهاد و دومی در آغاز رنسانس همچنان از محصول اندیشه او استفاده می‌کند. این دو متفکر سیاست و حقوق نیز پیشنهاد او یعنی حکومت مختلط را به عنوان تنها حکومتی می‌پذیرند که ضامن ثبات و تعادل و توازن قدرت‌هاست. اگرچه سیسرو با آموزه قانون طبیعی و اهمیت نفع همگانی، و ماکیاولی با تأکید بر عاملیت فردی و مفید بودن و لزوم کشمکش‌های میان طبقات و افراد بر اساس تضاد منافع تا وقتی که در جهت منافع مشترک است، ایده اولیه را تکمیل می‌کنند.

پولیبیوس چرخه انقلاب‌های سیاسی را امری طبیعی می‌داند و تأکید او بر طبیعی بودن فساد ذاتی اشکال ساده حکومت منجر به سلب عاملیت شهروندان یا در حاشیه رفتن آنها می‌شود (اگرچه خود او به سنا توصیه می‌کند به توده‌ها فشار وارد نیورد چراکه ایشان طبیعی دریاگونه دارند، اگر آرامش طبیعی آنها به هم بخورد ممکن است آن‌چنان توفانی برپا شود که آثار فاجعه‌بار آن قابل پیش‌بینی و جبران نباشد (Podes, 1991:7).

پولیبیوس در مقام مورخ برای نظریه‌ای که آن را مستند به مشاهدات تاریخی خود می‌داند، شاهد مثالی ذکر نمی‌کند و دلیلی نمی‌آورد که چرا حتماً باید یک نسل بگذرد تا حکومت‌ها فاسد شوند و چرا حتماً باید طبق الگوی او این فرآیند فراز و فرود طی شود و آیا فی‌المثل ممکن نیست پس از زوال موناشرشی به تیرانی، الیگارشی حاکم شود؟ هرچند اگر بپذیریم که در یونان باستان تلقی دوری بودن تاریخ رایج بوده است آنگاه برداشت چرخشی او از زوال قوانین اساسی قابل فهم‌تر می‌شود.

امروزه در زمانه‌ای که بیش از دو هزار سال از دنیای پولیبیوس فاصله گرفته است همچنان می‌توان نکاتی کاربردی در حیطه حقوق اساسی از آن آموخت. با تأیید این سخنان او: ضرورت تعادل و توازن قوای جامعه و محدودیت قدرت با قدرت و اهمیت قانون اساسی به‌عنوان دستور کار و شیوه‌نامه اداره کشور و با هدف حفظ منافع مشترک و رضایت همگان برای عدالت و تحقق جمهوری؛ و با رد و ابطال بخشی از تئوری او: یعنی معرفی حکومت مختلط و قانون اساسی مبتنی بر آن به‌عنوان تنها راه خروج از چرخه و حکومتی که انتظار می‌رود همچنان با ثبات باقی بماند، به ضرورت نظارت همه‌جانبه و فراگیر شهروندان به‌عنوان اصلی‌ترین ضامن حفظ سلامت و تعادل نظام حقوقی پی برد.

درواقع این چنین به نظر می‌رسد که اگر پولیبیوس بر عاملیت شهروندان و ضرورت نظارت آنان تأکید می‌کرد و این عنصر را نیز به تئوری خود می‌افزود دیگر چندان جای ایرادی نداشت. هرچند می‌دانیم که در عصر او هنوز فردیت افراد و حقوق و لوازم مترتب بر آن، آن‌چنانکه ما امروزه می‌فهمیم و پذیرفته‌ایم مطرح نیست. اگرچه اندکی بعدتر تحت تأثیر فلسفه رواقی، ایده قانون طبیعی و حقوق طبیعی بر یکسانی انسان‌ها و حقوق ذاتی الهی یا طبیعی آنها تأکید می‌کند اما حتی این آموزه نیز با درک مدرن ما از مقوله حقوق فردی فاصله دارد. درواقع حقوق مدرن، فرد محور و مبتنی بر قانون اساسی به‌مثابه قرارداد اجتماعی و معطوف به حل مسائل این جهانی است و قانون را برآمده از خواست عموم مردم بدون لحاظ هرگونه تمایزی می‌داند (-Basri,2018:161)

162). و از این لحاظ شکافی عمیق میان تلقی باستانی پولیبوس از قانون و برداشت مدرن ما وجود دارد، اما اگر پارلمان‌های امروزی را تجلی قدرت و اعمال نفوذ طبقه عامه (مجلس عوام انگلستان را در برابر مجلس لردها به یاد آوریم) و سازکار توزیع قدرت را در جوامع همان تقابل و تعامل افراد و گروه‌های قدرتمند یعنی دارندگان ثروت، دانشمندان علوم تخصصی، صاحبان صنایع، زمین‌داران بزرگ، تکنوکرات‌ها، تکنیسین‌ها و سیاستمداران حرفه‌ای و اهالی رسانه و... ببینیم، جوامع مدرن تفاوت بنیادینی با نمونه‌های باستانی ندارند مگر در این نکته که امروز ما صاحب اسنادی بین‌المللی و رسمی و مورد تأیید همگان هستیم به نام اعلامیه‌های جهانی حقوق بشر که بر انواع و اقسام حقوق فردی و جمعی انسان‌ها صرف‌نظر از هر نوع فرق و امتیازی تأکید دارد و به‌طور مشخص منشأ حق را فرد بشر می‌داند و مالکیت او را بر خویش و دستاوردهای خود به رسمیت می‌شناسد.

اما همچنان به نظر می‌رسد که مطالعه تاریخ حقوق به‌ویژه بخش‌های کمتر خوانده شده می‌تواند فهم ما را از سیر تحول مفاهیم حقوق اساسی کامل‌تر کند و با ارائه شواهد تاریخی از حکومت‌های با ثبات^۱ و رو به توسعه‌ای مانند جمهوری روم و اصولی که بر آن مبتنی بود، به ما یادآوری نماید که دستاوردها و پیشرفت‌های حقوق ما در نسبت با پیشینیان، چندان انقلابی و رادیکال به چشم نمی‌آید و هنوز چیزهای زیادی می‌توان از آنها آموخت.

۱. ثبات حکومت برای متفکران دنیای باستان ارزش بالایی دارد.

(Elias Neibart (2020), Our mixed regime: An institution that blends stability with liberty / Degree of bachelor of arts with honors /Judd Owen / Emory university

و این علاوه بر آنکه به ما می‌فهماند که حکومت‌های آن زمان نوعاً دیری نمی‌پاییده‌اند، متضمن این مفهوم مهم نیز هست که آحاد مردم و طبقات مختلف از حکومت و قانون اساسی آن راضی بودند. پس ثبات به این تعبیر، نه به معنای ایستایی و رکود، بلکه حاوی عنصر تعامل، توازن و رضایت همگانی یا همان منافع مشترک (جمهوری) است. اگر این برداشت را بپذیریم آنگاه صفت ثبات به‌درستی مورد توجه همه متفکران باستان بوده است.

References

- Aristotle (2021). *Politics*, translated by Hamid Enayat, Tehran: Elmifarhangi [In Persian]
- Basri, Babak (2018). *Comparative constitutional law*, Tehran: Islamic Azad University [In Persian]
- Berger, A. et al (2000). *History of the ancient world, second volume, Greece*, translated by Sadegh Ansari and others, Tehran: Andisheh [In Persian]
- Cicero (2020). *How to run a country*, translated by Shahaboddin Abbasi, Tehran: Parseh [In Persian]
- Dastmalchi, P. (2013). *Democracy, a selection from Information Magazine, No. 284*, Tehran: Tavana Institute [In Persian]
- Durant, W. (2017). *The Story of Civilization, Volume Three*, translated by Hamid Enayat and others, Tehran: Elmifarhangi [In Persian]
- Enayat, Hamid (1998). *Foundation of Political Philosophy in the West*, Tehran, Zemestan [In Persian]
- Fontata, B. (2001). *The Invention of the Modern Republic*, translated by Mohammad Ali Mousavi Faridni, Tehran: Shiraz [In Persian]
- Held, D. (2007). *The Development of the Modern State*, translated by Abbas Mokhbar, Tehran: Agah [In Persian]
- Hermans. M. A. (1991). *Polybius' history of the Anacyclosis of Constitutions*, University of Cape Town.
- Karofkin, F. (2000). *History of Ancient Rome*, translated by Gholamhossein Mateen, Tehran: Mehvar [In Persian]
- Klosko, G. (2020). *History of Political Theory, Classical Period*, translated by Khashayar Dehimi, Tehran: Ney [In Persian]
- Landa. J.A.G (2023). Evolucion, Anaciclocis y dialectica social de la Historia,(last seen :1402/5/12) in :https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4215930
- Landa. J.A.G (2023). Logica de la narrativa segun polibio,(last seen: 1402/5/12) in :https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2695867
- Leoni. A.M.M. (2021). *Local knowledge and authority in Polybius' histories*, Universidad Nacional de Córdoba.
- Lieberman, D. (1999). *The Mixed Constitutions and the Common Law*, University of California, Berkeley
- Lucas, H. (2003). *A Short History of Civilization Vol 1*, translated by Abdul Hossein Azarang, Tehran: Sokhan [In Persian]
- Machiavelli, Niccolo (2015). *Discorsi*, translated by Mohammad Hasan Lotfi, Tehran: Khwarazmi [In Persian]
- Malet, Albert (2005). *World History, second volume*, translated by Gholamhossein Zirakzadeh, Tehran: Samir [In Persian]

- Martinez. J. G. (2008). *Polybius and the Rise of Rome to Hegemonic Power*, (last seen: 1402/7/24), in http://www.academia.edu/30032460/Polybius_and_The_Rise_of_Rome_to_Hegemonic_Power
- Matic',I. (2016). *The concept of mixed Government in classical and early modern republicanism*
- Montesquieu (1970). *The Spirit of Law*, translated by Ali Akbar Mohtadi, Tehran: Amir Kabir.
- Nardo, D. (2007). *The Decline and Fall of the Roman Empire*, translated by Sohail Sommi, Tehran: Qoqnoos [In Persian]
- Nardo, D. (2005). *The Decline and Collapse of the Roman Empire*, translated by Manouchehr Mesech, Tehran: Qoqnoos [In Persian]
- Neibart, E. (2020). *Our Mixed Regime*, An Institution that blends stability with liberty, Emory University
- Pappas, N. (2010). *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*, translated by Behzad Sabzi, Tehran: Hekmat [In Persian]
- Perfitt, A. (2008). *The Roman Republic in Polybius' histories and Cicero's Republic and Laws*, *Academia.edu*
- Plato (2021). *Republic*, translated by Fouad Rouhani, Tehran: Elmifarhangi [In Persian]
- Podes. S. (1991). *Polybius and his theory of anacyclosis: problems of ancient political theory*, University of Tübingen
- Polybius (2002). *The Histories, Book Six*, translated by Evelyn s.shuckburg, Cambridge, Ontario
- Sklar, R.L (2005). *The premise of mixed Government in African political studies*, University of California, Los Angeles.
- w. wallbank (1964). *Polybius and the Roman state*, Cambridge,mass,etc.Vol 5,Iss4
- Xenophon (2019). *Laws of Sparta*, translated by Morteza Amirmojahedi, Tehran: Ekhu Cultural Group [In Persian]

پروژه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی